

Lapsiasiavaltuutetun toimiston selvityksiä 2008:1

Minna Rasmus: ”Sápmelašvuohta lea dego skea ka” ”Saamelaisuus on kuin lahja”
Saamelaislasten hyvinvointi ja heidän oikeuksiensa toteutuminen Suomen saamelaisalueella

Tiivistelmä

YK:n lapsen oikeuksien sopimus korostaa alkuperäiskansojen lasten oikeutta omaan kieleensä ja kulttuuriinsa: *Niissä maissa, joissa on etnisiä, uskonnollisia tai kielellisiä vähemmistöryhmiä tai alkuperäiskansoihin kuuluvia henkilöitä, tällaiseen vähemmistöryhmään tai alkuperäiskansaan kuulavalta lapselta ei saa kieltää oikeutta nauttia yhdessä ryhmän muiden jäsenten kanssa omasta kulttuuristaan, tunnustaa ja harjoittaa omaa uskontoaan tai käyttää omaa kieltään* (artikla 30).

Tämä kysely on lapsiasiavaltuutetun toimiston selvitys, jossa on kartoitettu saamelaislasten ja -nuorten omia mielipiteitä ja kokemuksia hyvinvointiinsa vaikuttavista tekijöistä. Selvityksen tarkoituksena on ollut antaa saamelaislapsille ja -nuorille mahdollisuus kertoa, mitä he toivovat paikallisilta ja kansallisilta päättäjiltä. Selvityksen tiedot kerättiin kaikista Suomen saamelaisalueen yläkouluista ja lukioista. Kysely keskittyi 13–18-vuotiaisiin nuoriin, mutta myös heidän vanhempiaan ja nuorten kanssa työskenteleviä henkilöitä haastateltiin. Hanke on yhteispohjoismainen. Ruotsin ja Norjan lapsiasiavaltuutetut ovat tehneet vastaavan selvityksen. Eri maista saatuja tuloksia ja johtopäätöksiä vertaillaan erillisessä raportissa. Selvitystä ovat rahoittaneet Euroopan unioni ja Lapin lääninhallitus.

Hankkeen projektityöntekijä kiersi kaikki saamelaisalueen yläkoulut ja lukiot lokamarraskuussa 2007. Hän viipyi kussakin koulussa kahdesta kolmeen päivää. Projektityöntekijä piti jokaisessa koulussa saamelaisnuorille oppitunnin, jonka aikana nuorille kerrottiin projektista ja sen tavoitteista, Suomen lapsiasiavaltuutetun työstä ja tehtävistä sekä YK:n lapsen oikeuksien yleissopimuksesta. Oppitunti pidettiin sekä pohjoissaameksi että suomeksi lähes kaikissa kouluissa.

Kartoituksen vastaukset tuotettiin kahdella tavalla: kyselykaavakkeiden ja pienryhmähaastatteluiden avulla. Kyselykaavakkeessa sovellettiin Suomen lapsiasiavaltuutetun toimistossa aiemmin laadittua lapsen oikeuksien kyselyä. Kaavakkeita palautettiin 87 kappaletta. Pienryhmähaastatteluihin osallistui 36 oppilasta. Selvitykseen haastateltiin myös neljäätoista saamelaislasten vanhempaa (sekä suomalaisia että saamelaisia) ja kolmeatoista opettajaa.

Saamelaislapsilta ja -nuorilta kysyttiin mm. kodin hyvinvoinnista. Nuoret ja kehuivat erityisesti vanhempia ja sukua. Myös hyvä rahatilanne ja vanhempien työpaikka mainittiin useammassa paperissa. Selvitykseen osallistuneiden nuorten ja lasten mukaan vanhemmilla oli hyvä elämäntilanne kaikin puolin. Saamelaislasten vanhempien vastaukset olivat (pitkälti) samoilla linjoilla nuorten kanssa. Hyvinä

asioina pidettiin avoimuutta perheen keskuudessa, elintaso, työpaikkaa ja hyviä perhesuhteita. Haastateltavien joukossa ei ollut yhtään työtöntä.

Parannusta kaivattiin useisiin asioihin. Etenkin tytöt toivoivat vanhemmiltaan enemmän avoimuutta ja keskusteluja. Moni nuori kirjoitti olevansa yksinäinen. Syyksi kerrottiin, että vanhemmat ovat paljon töissä, vanhemmat eivät välitä tai eivät halua olla läsnä nuorten elämässä. Aineistosta nousi esiin myös vanhempien alkoholinkäyttö. Kahdeksan tyttöä kirjoitti, että toinen tai molemmat vanhemmista juo alkoholia. Vanhempien päihdeongelma koskee tämän aineiston mukaan yhdeksää prosenttia saamelaisnuorista. Kukaan nuorista ei maininnut vastauksessaan, kuka huolehtii heistä vanhemman tai vanhempien juodessa.

Valtaosa saamelaisnuorista oli tyytyväisiä kouluunsa ja kouluopetukseen. Suurinta kiitosta saivat opettajat, opetuksen taso, yksilöllinen opetus pienten opetusryhmien ansiosta, kivat koulukaverit, kulttuuritoiminta ja saamenkielinen opetus. Hyvänä puolena nähtiin myös se, että koulukiusaamista esiintyy hyvin harvoin. Vain kolmessa vastauksessa mainittiin koulukiusaaminen. Koulu nähtiin kaiken kaikkiaan turvallisena kasvuympäristönä.

Suuri osa saamelaisnuorista oli sitä mieltä, että kaksikielisyys ja monikulttuurisuus otetaan kouluissa hyvin huomioon. Etenkin saamenkielinen opetus sai nuorilta kehuja. Vaikka laki takaa saamelaislapsille oikeuden omaan kieleensä, saamelaislapset ovat saamen kielen ja saamenkielisen opetuksen suhteen edelleen hyvin eriarvoisessa asemassa keskenään. Osa nuorista saa opetusta äidinkielessään kaksi tuntia viikossa netin kautta, kun taas toiset voivat opiskella lähes kaikkia oppiaineita saameksi.

Saamenkielisen opetuksen ongelmaksi nähtiin jatkuvuuden puute. Tähän vaikuttaa mm. pula pätevistä saamenkielisistä aineenopettajista. Toiseksi ongelmaksi koettiin se, että vaikka nuori olisi opiskellut biologiaa pohjoissaameksi koko koulunkäyntinsä ajan, hän ei voi kirjoittaa sitä saameksi ylioppilaskirjoituksissa. Myös saamenkielisen oppimateriaalin puuttuminen nähtiin suurena ongelmana. Tilanne on heikko kaikissa saamen kielissä, mutta erityisesti koltan- ja inarinsaamessa. Ryhmähaastatteluisia ja oppitunneilla käydyissä keskusteluissa ilmeni, että saamelaislapsille ei opeteta heidän nykyään neljän valtion alueella asuvan kansansa historiasta juuri mitään.

Suurin osa nuorista piti saamelaisuuttaan hyvin positiivisena asiana. Myös selvitykseen haastatellut saamelaisopettajat ovat huomanneet työssään, että nuorten identiteetti- ja itsetuntoasioissa on tapahtunut muutosta positiiviseen suuntaan. Lähes kaikki olivat yhtä mieltä siitä, että nykyajan saamelaisnuorilla on vahva saamelainen identiteetti. Vaikka suurimmalla osalla nuorista on vahva saamelaisidentiteetti, on joukossa niitäkin, joille saamelaisuus on vaikeaa. Selvityksestä jättäytyi nuoria pois. Osa heistä kertoi, etteivät he tunne olevansa saamelaisia. Kyselykaavakkeisiin seitsemän nuorta kirjoitti, että saamelaisuus ei merkitse heille mitään. Heistä yksi oli tyttö, loput poikia.

Aineiston perusteella saamelaisnuoret ovat kotiseuturakkaita: vajaa 70 prosenttia ei halua asua Rovaniemen eteläpuolella. Nuorista 42,5 prosenttia haluaisi palata pohjoiseen koulut käytyään ja 25,3 prosenttia haluaisi asua Rovaniemellä. Loput mainitsivat mm. Kemin ja Oulun mahdollisena asuinpaikkana. Nuoret kokivat

Rovaniemen hyväksi vaihtoehdoksi kaupungin pohjoisuuden ja oman kotipaikkakunnan läheisyyden vuoksi.

Saamelaisnuorilta kysyttiin, mihin vapaa-ajan asioihin he ovat tyytyväisiä ja tyytymättömiä. Nuoret olivat tyytyväisiä kavereihin, harrastusmahdollisuuksiin, nuorisotaloon, seurakunnan kerhoihin ja leireihin. Tyytymättömyyttä aiheuttivat kerhotoiminnan ja harrastusmahdollisuuksien puuttuminen. Ylivoimaisesti eniten vastauksia tuli nuorisotilojen puuttumisesta. Vastauksissa oli selviä alueellisia eroja. Kuntakeskuksissa saamelaisnuoret olivat tyytyväisempiä vapaa-aikaansa kuin muualla asuvat.

Nuorilta kysyttiin, mitä mediapalveluita heille on suunnattu ja mitä palveluita he toivoisivat saavansa. Nuorille tarkoitettuja radio-ohjelmia on hyvin vähän ja tv-ohjelmia ei lainkaan. Moni nuori toivoi saamenkielisiä internet-sivuja ja tv-sarjoja.

Saamelaisnuorilta tiedusteltiin pienryhmähaastatteluissa sitä, millaisen kuvan heidän mielestään media antaa saamelaisista. Yhtä nuorta lukuun ottamatta nuoret sanoivat, että saamelaisista annetaan valtamediassa edelleen hyvin stereotyyppinen kuva: saamelainen nähdään juoppona, joka käyttää aina lapinpukua eikä tiedä modernista elämästä mitään. Osa nuorista oli harmistunut siitä, miten media kuvaa saamelaisia. Nuoret toivoivat, että media antaisi saamelaisista totuudenmukaisemman ja nykyaikaisemman kuvan.